

tûhâtu'l-Mekkiyye ve *Kitâbu'l-Îsrâ'* da mânevî mi'raclarını anlatır.

Sûfîler, kendilerine doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yoldan feyz ve ilham geldiğini söylelerler. Allah'tan vasıtazî aldıkları bilginin yanı sıra tarikat silsilesine dahil bulunan meşâyi aracılığı ile de Hz. Peygamber'e ulaştıklarını, ondan bilgi aldıklarını ve her iki bilginin de kendilerine has olduğunu ifade ederler. Telkin yoluyla Allah'tan Cebrâ'il'e, ondan Hz. Muhammed'e, ondan Hz. Ali'ye (Nakşibendîyye'de Hz. Ali ve Hz. Ebû Bekir'e) intikal eden özel bilgi ve mânevî mirasın tarikatın silsilesinde yer alan velîler aracılığıyla şeyh'lere ulaştığını kabul ederler. Bundan dolayı sûfîler nezdinde Hz. Peygamber özel anlamda mârifet ve ilham kaynağıdır.

Tasavvufa Resûl-i Ekrem'in şefaati, ona siğınma ve ondan yardım talebinde bulunma önemlidir. Mutasavvıflar "dahî-lek yâ Resûlellah" (sana siğindım ey Allah'ın elçisi), "şefâat yâ Resûlellah" deyip onun ruhundan yardım ve şefaat umarlar. Aynı şekilde mutasavvıflar, fıkıh âlimleri mekruh saydıkları halde dua esnasında "bi-hakki resûlike" (peygamberin yüzü suyu hürmetine) demekte bir sakınca görmezler ve bu tarzda dua etmeye önem verirler. "Fenâ" kelimesi tasavvufa Allah'la ilgili olarak kullanıldığı gibi (fenâ fillâh "Allah'ta fâni olmak") Hz. Peygamber için de (fenâ fi'r-resûl) kullanılması âdetidir. Onlara göre Peygamber'de fâni olmak Hak'ta fâni olmanın mukaddimesidir. Sûfi şairler mahbûb-i hudâ olması itibariyle Resûl-i Ekrem'i güle benzetir, hilye-i şerifleri gül şeklinde yaparlar; buna "gül-i Muhammedi" denir.

"Rüyada beni gören gerçekten görmüş olur, çünkü şeytan benim sûretime giremez" meâlindeki hadise (Buhârî, "Ta'bîr", 10; Müslim, "Rû'yâ", 11) dayanan bazı mutasavvıflar Hz. Peygamber'i rüyada

gördüklerini söylemiş ve onun gördükleri tavrından çeşitli mânalar çıkarıp hayatlarını buna göre düzenlemişlerdir (îbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, I, 260). Bu konuda birçok menkibe anlatılır. Felç olan İmam Bûsîrî'nin rüyasında Resûl-i Ekrem'i gördüğü, hastalığının iyileşmesi için ondan öğüt aldığı, Peygamber sevgisini terennüm eden *Kaşîdetü'l-bürde*'sin bunun üzerine yazdığı rivayet edilir. Ahmed er-Rifâî'nin de Resûlullah'ın kabrini ziyaret ettiğinde böyle bir hal yaşadığı kaydedilmektedir.

Dinî bilginin kaynağına ulaşma konusunda zâhir ulemâsında farklı bir yol takip eden mutasavvıfların hadis âlimlerince sahîh kabul edilen bazı rivayetleri sahîh saymadıkları, zaman zaman da hadis kitaplarında yer almayan bazı ifadeleri, "Hz. Peygamber'in sözü olduğu keşfen sabittir" gereklîsile sahîh kabul ettikleri, hatta bu nitelikteki metinlere büyük önem verdikleri görülmektedir. Ahmed b. Mübârek es-Sicilmâsi'nin *el-İbrîz*'inde İbnü'l-Arabi'nin *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye*'sinde hadislerin keşf açısından değerlendirilmesine ve yorumlanması sıkça rastlanır. Bununla beraber hadis âlimlerinin usulünü esas alıp hadis öğrenen ve rivayet eden mutasavvıflar da vardır.

Sûfîler, insân-ı kâmil olarak gördükleri ve Allah'a giden yolda rehber edindikleri Hz. Peygamber'in sîretine, sünnetine, her türlü tutum ve davranışına büyük önem vermiş, her vesile ile ona olan bağlılıklarının mutlak ve tam olduğunu ifade etmişlerdir. Şâtîbî, *el-İ'tîşâm*'da (I, 88-99) sûfîlerin her hususta Resûl-i Ekrem'i örnek aldıklarını, sünnetine bağlı kaldıklarını ve hadislerle önem verdiklerini vurgulamak için onların bu konuda söyledikleri sözleri nakletmiştir. Sûfîler sahîh hadislerdeki salavat örneklerini esas alıp salavatlar düzenlemiştir. Çoğu nesir, bir

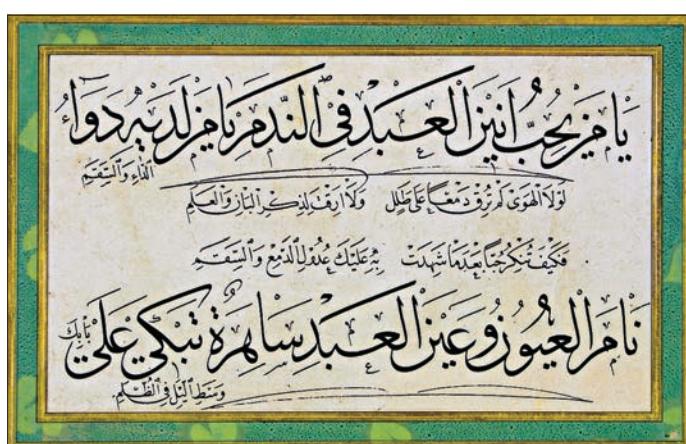
kısıcı manzum olan bu salavatların günlük vird şeklinde okunması tarikat âdâbı olarak uygulanagelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "hbb" md.; *Müsned*, IV, 66; Buhârî, "Tehâccûd", 6, "Münâfiķin", 79, "îmân", 37, "Ta'bîr", 10; Müslim, "îmân", 1, "Rû'yâ", 11, 87, "Münâfiķin", 79; Tirmizi, "Menâkîb", 1, "Tefsîr", 68/1; Serrâc, *el-Lûma'*, s. 130-146; Muhammed b. Ali es-Sehlegî, *en-Nûr min kelîmatî Ebi'l-Tayfür* (nşr. Abdurrahman Bedevî, *Şâtaħâtu's-ṣûfiyye* içinde), Kahire 1949, s. 111, 123, 164; Gazzâlî, *İhya'*, Kahire 1939, II, 351-388; Aynûlkudât el-Hemedânî, *Temhîdât* (nşr. Alî Useyrân), Tahran 1962, s. 254; İbnü'l-Cevzî, *Şifatû's-ṣafue*, I, 46-234; İbnü'l-Arabi, *Fuşûş* (Afîfi), s. 48, 63-64, 184; a.mlf., *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye*, Kahire 1293, I, 151, 244; II, 9; IV, 442; Necmeddîn-i Dâye, *Mîşâdû'l-ibâd* (nşr. M. Emin Riyâhî), Tahran 1352 h.s., s. 2, 21, 30; Takîyyûddîn İbn Teymiyye, *Mecmû'atû'r-resâ'ili'l-kübrâ*, Beyrut 1392/1972, II, 353-362; İbrahim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, *el-İ'tîşâm* (nşr. M. Reşîd Rîzâ), Kahire 1332, I, 88-99, 260; Teftâzânî, *Şerhû'l-Mâkâsid*, İstanbul 1307, II, 187; Münâvî, *el-Kevâkîb*, I, 14-27; Ahmed b. Mübârek es-Sicilmâsi, *el-İbrîz*, Kahire 1961, s. 64; Aclûni, *Kesfû'l-hâfa'*, I, 148, 263; II, 164; İsmail Fennî, *Vahdet-i Vûcûd ve Muhyiddîn-i Arabî*, İstanbul 1928, s. 16, 21; R. A. Nicholson, *Fi't-Taşavvufî'l-İslâmi ve târihih* (trc. Ebû'l-Alâ Afîfi), Kahire 1969, s. 108-120; Ebû'l-Alâ Afîfi, *Muhyiddîn İbnü'l-Arabi'nin Tasavvuf Felsefesi* (trc. Mehmet Dağ), Ankara 1975, s. 83; A. Schimmel, *İslâm'ın Mistik Boyutları* (trc. Er-ğün Kocabiyik), İstanbul 2001, s. 212-225.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

B) Arap Edebiyatı. Asr-ı saâdet'ten itibaren günümüze kadar Hz. Peygamber hakkında kaside, mersiye, mevlid, hilye, şemâil vb. türlerde pek çok yazı kaleme alınmıştır. Bunlarda, "Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı aşırı derecede övdüğü gibi beni de övmeye kalkışmayın" meâlindeki hadise (*Müsned*, I, 23, 24, 47; Buhârî, "Enbiyâ'", 48) genelde riayet edilmiş, aşırılıklar ulemâ tarafından eleştirilmiştir. Şirillerin giriş bölümünde mecazi aşk ve kadın tasviri edebe uygun bulunmamış, bunun yerine hayatı sevgilinin özlem ve hicrânı dile getirilmiş ve Resûlullah'ın anılarını barındıran yerlere duyulan hasret ifade edilmiştir. Çok sayıda şair *Bânet Sü'âd* ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'ye ait *Kaşîdetü'l-bürde* ve *el-Kaşîdetü'l-hemzîyye*'si gibi kasidelere taşîr ve tâhmis yoluyla bir nevi ilâveli nazîreler ortaya koymustur. Hz. Peygamber için söylenen şirillerin ilki muhtemelen amcası Ebû Tâlib'in "Lâmiyye"sidir. Ebû Tâlib yeğenini darda kalanların siğindiği, güvenilen, mâsum, halim, reşîd, âdil nitelikleriyle övmüştür (Sadreddin el-Bâsîrî, s. 119). Onun

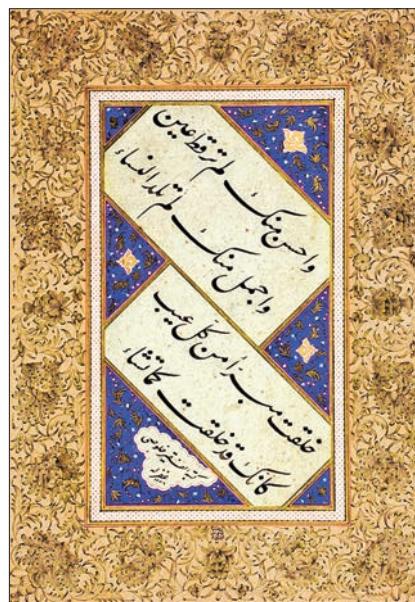

Bûsîrînin
Kaşîdetü'l-bürde'sinden
Sevki Efendi'nin
sûlûs nesih
hattıyla
meşk
murakkâbindan
bir kita
(Ekrem Hakkı
Ayverdi
hat koleksiyonu)

peygamberliğini müjdeleyen kâhin şiirlerle-riyle cinlerden ve hâtiften geldiği kabul edilen şiirler de zamanımıza ulaşmıştır (Mahmûd Sâlim Muhammed, s. 63-65). Resûl-i Ekrem'in amcası Hamza müslüman olduğunda söyledişi dizelerde onu seçkin ve saygın vasıflarıyla övmüş, kendisini savunacağını vaad etmiştir (İbn Seyyidunnâs, s. 72-75). Hz. Peygamber ve gazveleriyle ilgili şiirleri bulunan veya kendisine nisbet edilen Ebû Bekir'in hicret sırasında sığındıkları Sevr mağarasını ve Sûrâka olayını anlatlığı "Râiyye", Hz. Ömer'in İslâmîyet'i benimsemesinden sonra söyledişi "Râiyye", Ebû Süfyân'ın İslâm'a girişi esnasında Resûl-i Ekrem'i övdüğü "Dâliyye" zikredilecek diğer şiirlerden bazlarıdır (a.g.e., s. 145-148, 183, 305). Câhiliye dönemi kâhinlerinden sahâbî Sevâd b. Kârib el-Ezdî, "Bâiyye"sinde Hz. Peygamber'i verdiği gaybî haberlerin doğruluğuna güvenilen kimse, nebîlerin en yücesi ve Allah'a götürlen vesile diye övmüştür (İbn Hacer, III, 148; Safedî, I, 33). Resûlullah'ın amcası Abbas'a nisbet edilen "Kâfiyye"de gayb haberlerinden ve peygamberin mahlûkatin ilkى olduğundan söz edilmektedir (Safedî, I, 275). Bu fikir sonraki asırlarda geniş ölçüde işlenmiş, özellikle Muhyiddîn ibnü'l-Arabî ve Bûsîrî ile doruk noktasına ulaşmıştır. Küleyb b. Esed el-Hadramî, methiyesinde eskilerin ve önceki peygamberlerin Hz. Muhammed'den haber verdiğiğini söylemiş, o da şairin başını okşamıştır (İbn Hacer, III, 306).

Kâ'b b. Mâlik, Mekke'nin fethinden önce İslâm'a ve Hz. Peygamber'e yönelik hîcivlere cevap vermiş ve Resûlullah'ın takdirini kazanmıştır (Abdü'lazîz er-Rifâî, s. 54-55). Ayrıca "Fâiyye"sinde Resûl-i Ekrem'i ahlâkî erdemleriyle övmüş olup "Hemziyye" ve "Mîmiyye"sî Bedîr, "Aynîyye"sî Uhud Gazvesi'yle ilgilidir (İbn Seyyidunnâs, s. 271-273). Abdullah b. Revâha da müşrik şairlere karşı İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i müdafaa etmiştir. Onun "Râiyye"sî abartı, haşiv ve tekrarlardan uzak olan övgü türünün ve hüsün-i tehalîlus sanatının güzel örneklerindendir (Muhammed b. Sa'd es-Şüveyîr, s. 153-155, 157-158). Bu anlayış diğer İslâm şairlerinin de temel niteliği sayılır.

Hassân b. Sâbit, İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i savunmak için çok sayıda şiir kaleme almıştır. Onun, Kâ'b b. Züheyr'in hicviyelerinden sonra bu türde şiirler söylemeye başladığı sanılmaktadır. Hassân coşkulu bir üslûpla Peygamber'in fizikî ve ruhî portresini anlatmıştır. Temîm heye-

Hulusî Efendi'nin taâlik hatla yazdığı Hasân b. Sâbit'in Hz. Muhammed'i öven kasidesinden iki beyit (Hüseyin Gündüz koleksiyonu)

ti şairi Zibrikân b. Bedr'in "Aynîyye"sine mukâbele olan "Aynîyye" bu konuda en güzel kasideelerden biridir (Zekî Mübârek, *el-Medâ'iħu'n-nebeviyye*, s. 30-32). Mekke'nin fethinden önce Resûl-i Ekrem'i hicvetmiş olan Ebû Süfyân'a cevap olarak yazdığı "Hemziyye" ile (Abdurrahman el-Berkükî, s. 57-66) Peygamber ve ashabının övgüsüne dair üç "Dâliyye"sî de (a.g.e., s. 134-138) önemli şiirlerindendir. Abbas b. Mirdâs, Hz. Peygamber için nazmettiği kasideelerinde medîhle fahri bir arada kullanmıştır. Mukaddimesiz-nesîbsiz övgüye başlayan şairlerinden "Kâfiyye", "Râiyye" ve "Mîmiyye"yle bir kitâsi zamanımıza ulaşmıştır (*Divân*, s. 56-57; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XIV, 305). 9 (630) yılinda Resûl-i Ekrem'in huzuruna birçok elçi heyeti gelmiştir; bunlar Resûlullah'ı yüce sıfatlarla övmüştür. Ünlü muallaka şairi Meymûn b. Kays el-Aşâ'ya ait olan veya ona nisbet edilen yirmi dört beyitlik "Dâliyye" de Hz. Peygamber ve daveti hakkında kaleme alınmış ilk seçkin şairlerindendir.

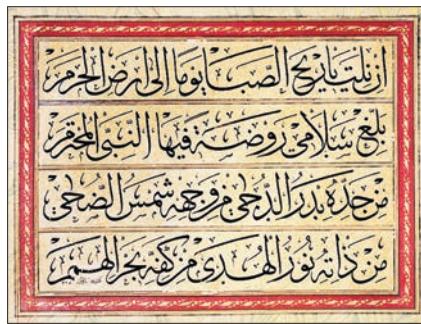
Resûl-i Ekrem'e hayattayken takdim edilmiş en mükemmel övgü şîiri Kâ'b b. Züheyr'in kasidesidir. Kâ'b, kardeşi Bücceyr'in müslüman olması üzerine onu ve Hz. Peygamber'i hicveden bir şiir yazmış (*Divân*, s. 25; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XVII, 41-42), bu sebeple Resûlullah onun ceza-

landırılmasını istemiştir. Ancak daha sonra Peygamber'den özür dileyerek müslüman olmuş ve kasidesini okumuştur. Kasideyi çok beğenen Resûlullah, Yemen'den gelen hırkasını (bürde) çıkarıp Kâ'b'ın omuzlarına koyarak onu ödüllendirmiştir, bundan dolayı şiir *Kaşîdetü'l-bürde* adıyla meşhur olmuştur.

Hz. Peygamber'e dair methiyelelerin ilk mensur örneği Ümmü Ma'bed'e ait mettindir (Muhammed b. Sa'd b. Hüseyin, s. 37). Hicret sırasında Resûl-i Ekrem'i çâdirinde misafir eden bu kadın Peygamber'i o esnada çâdirde bulunmayan koçasına anlatmış (Hâkim, IV, 3) ve o anda hâtiften onu öven bir şiir iştilmiş. Hasân b. Sâbit bu şire nazîre yazmıştır (*Divân*, s. 376; Zekî Mübârek, *el-Medâ'iħu'n-nebeviyye*, s. 38-40). Hz. Ali'nin bazı hutbelерinde Resûlullah'la ilgili sözleri de ilk mensur övgü örneklerindendir. Bir hutbesinde onun peygamberliğinin kadîm olduğunu, nesilden nesile geçerek kendisine intikal ettiğini söylemiş (*Nehcü'l-be-lâqa*, I, 201-202), bu fikir nûr-ı Muhammedî nazarîyesi olarak bazı mutasavîfların şiirlerinde geniş ölçüde işlenmiştir.

Emevîler devrinde bazı şairler Resûl-i Ekrem'le nesep ilgisi olmadığı halde ona mensup olmakla iftihâr etmiştir. Hz. Ömer'in neslinde gelen Osman b. Utbe ile Osman b. Vâkid bunlardandır (Merzûbânî, s. 90, 93). Bu dönemde Hâşimî (Alevî) şairlerinin Resûlullah ve Ehl-i beyt'i ile iftihâr etmesi ileri boyutlara ulaşmıştır. Yine bu devirde fetihler sebebiyle uzak bölgelere dağılmış bulunan şairler tarafından Hicaz, Medine, Peygamber ve Ravza-i Mutahhara özlemi dile getirilmiş, sonraki devirlerde bunlara duyulan özlem bir şiir teması haline gelmiştir.

Hz. Ali'ye nisbet edilen bazı hutbelerde Resûl-i Ekrem'in methinden Âl-i beyt'in methine intikal edilmesi sebebiyle (Zekî Mübârek, *el-Medâ'iħu'n-nebeviyye*, s. 53) Şii şairlerinde Peygamber'in övülmesi yanında Ehl-i beyt'in övülmesi de gelenek halini almıştır. Ali'nin hakkı olarak görülen hilâfetin ona verilmemesi, kendisiyle oğlu Hüseyin'in şehid edilmesi Ehl-i beyt'e dair methiye ve mersiyelerin gelişmesini hızlandırmış, neticede Resûlullah'ın methi ailinin atası olması dolayısıyla sözü edilen bir konu haline gelmiştir. Böylece Ehl-i beyt taraftarı şairler akımı ortaya çıkmış ve günümüz'e kadar devam etmiştir. Biliñen en eski Ehl-i beyt övgüsü Ferezdak'ın "Mîmiyye"sidir (*Divân*, II, 178-179; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XXI, 376-377). Hac münasebetiyle Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn'

Aziz Efendi'nin celi sülüs hatia yazdığı Hz. Muhammed'i öven bir kita (TİEM, nr. 1325)

le görüşen şair Hz. Peygamber'i ve Ehl-i beyt'i öven kasidesini yazmıştır (Zekî Mübarek, *el-Medâ’ihu'n-nebeviyye*, s. 53-55). Kümeyt el-Esedî, "Hâsimiyât" adını verdiği kasideleriyle Ehl-i beyt sevgisini derinleştirmiştir. Hâsimiyât içinde iki "Bâiyye" ve bir "Lâmiyye" ile "Mîmiyye" en önemli kasidelerdir (*el-Hâsimiyât*, s. 1-26, 27-29, 32-33). Resûl-i Ekrem'e övgü vesilesiyle Ehl-i beyt'i de öven, kendilerine yapılan zulümleri dile getiren şairler oldukça fazladır. Bunların arasında Ebû'l-Atâhiye, Di'bîl el-Huzâî (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XVIII, 38-39), Şerîf er-Râdî ve Mihyâr ed-Deylemîyi zikretmek mümkündür. Fâtîmî ve Eyyûbî devirlerinde halifeler ve Ehl-i beyt için yazılan övgülerde genellikle Hz. Peygamber bilvesile söz konusu edilmiş, kutsal yerlere özlem şirilleri gelmiştir. Melîkû'n-nûhât Ebû Nîzâr Hasan b. Sâfi'nin birkaç kasidesi, Bahâeddîn Îbnü's-Sââti'nin *Bânet Sü'âd'a* naziresi, Îbnü'd-Dehhân'ın *Resûlullah'*ın kabrini ziyaret özlemi dile getirdiği kasidesi, Ebû'l-Haccâc el-Belevî'nin Hz. Peygamber'i bütün sevgilerin ve varlıkların hulâsası olarak vasfettiği "Sîniyye"si (*Kitâbû Elif bâ'*, II, 457), Zemahşerî ve Ebû Verdi'nin *Bânet Sü'âd* nazireleri (Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî, III, 33) bu döneme ait eserlerindendir. Ayrıca Zemahşerî'nin elli üç beyitlik bir "Râiyye"si vardır (a.g.e., II, 131-136).

Endülüs ve Mağrib şairlerinin eserlerinde Şâ'a ve Ehl-i beyt izlerine pek rastlanmaz, ancak tasavvufî izler görülür. Başta Medine ve Ravza-i Mutahhara olmak üzere kutsal makamlara duyulan hasret, Hz. Peygamber'in sıfat ve menkıbelerinin anlatılması ortak konuların başında yer alır. İbn Habîb es-Süleymî (Makkarî, I, 46) ve Muhammed b. Abdullah İbn Lübb'ün

(a.g.e., VI, 227) şiirleri, İbnü'l-Arif'in "el-Kâşîdetü'l-Hâiyye"si (a.g.e., IV, 331) bunlardan bazlarıdır. Mağribî Mâlikî fakîhi ve şair Ebû Muhammed Abdullâh b. Ebû Zekeiriyyâ eş-Şukrâtî et-Tevzerî, *el-İ'lâm bi-mu'cîzâti'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm* adını verdiği eserini Hz. Peygamber'in kabrinin karşısında yazdığı bir "Lâmiyye" ile bitirmiştir. Şukrâtî bu manzumesiyle sonraki asırlarda sîreti nazîm halinde anlatanlara öncülük etmiştir.

Her kasidesi yirmi beyitten oluşan, beyitleri alfabe sırasına göre ayrı harflerle başlayan (yirmi dokuz kaside) ve kafiyeleri farklı olan "îşrîniyyât" türü Peygamber övgülerine de uygulanmıştır. Ebû Zeyd Abdurrahman b. Yahlefthen b. Ahmed el-Fâzâzî bu türün öncülerindendir (*Dîvânü'l-vesâ'ilî'l-mûtekabbele*, s. 8 vd.; Makkarî, IV, 468). Berberî asilli Mâlekâlı şair İbnü'l-Murâhhal, *el-Mu'âsserâtü'l-lüzûmiyye*'sında lütûm-i mâ lâ yelzem sanaâtını icra etmiştir. Muhammed Şerrâf el-Endelüsî'nin *Bânet Sü'âd* naziresi, Lisânnüddin İbnü'l-Hatîb'in altı kasidesi ile bir kitâsı, Ahmed b. Muhammed el-Makkâri'nin na'l-i şerifi konu alan manzumesi, iki kaside ve tahmisi, Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin *Bânet Sü'âd* naziresi, Endülüs ve Mağrib'de Resûl-i Ekrem'in methine dair yazılmış başlıca eserlerindendir.

VII. (XIII.) yüzyılda Peygamber kasideleri, Ebû Zekerîyyâ Cemâleddin Yahyâ b. Yûsuf es-Sarsarî ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin eserleriyle doruk noktasına ulaşırken bu hususta tasavvûfî akım da açık biçimde ortaya konulmuştur. Şirle-rinde nûr-i Muhammedî'nin bütün mahlûkattan önce yaratıldığı, onun nurunun peygamberden peygambere intikal ederek kendisine ulaştığı düşüncesi geniş olarak yer almıştır. Bağdat'ın Moğollar tarafından işgalî sırasında katledilen Yahyâ b. Yûsuf es-Sarsarî Arap edebiyatında peygamber methî konusunda tanınmış üç büyük şairin ilkidir (diğerleri Bûsîrî ve Abdurrahîm b. Ahmed el-Buraî). İbn Ke-sîr onun şirlerinin tamamının peygamberlerin methine dair olduğunu, Resûl-i Ekrem için nazmettiği kasidelerin yirmi cilde ulaşlığını kaydeder (*el-Bîdâye*, XVII, 377-378). Sarsarî, Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî'nin antolojisinde 3068 beyitle en fazla kasidesi olan şair konumundadır.

Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin Peygamber methine dair en tanınmış eseri *Kâşîdetü'l-bürde*'dir. Onun, eserini hayatı sonlarına doğru felç geçirdiği sîrada yazdığı ve kasidenin bereketiyle şifa

bulduğu kaydedilir. Bu sebeple kaside, Kâ'b b. Züheyr'in *Kâşîdetü'l-bürde*'sin den ayrılması için Osmanlı kültüründe *Kâşîdetü'l-bür'e* (şifa kasidesi) adıyla da tanınır. Bunun kadar meşhur olmamakla birlikte Bûsîrî'nin en büyük eseri *el-Kâşîdetü'l-hemziyye*'sidir. 455 beyitlik kaside bir siyer mahiyetindedir. Bunların dışında Kâ'b b. Züheyr'in kasidesine nazîre olarak yazdığı "Zuhûrî'l-meâd fi vezni Bânet Süâd" ile (*Divân*, s. 220-233) üç "Bâiyye"si (a.g.e., s. 77-99), "Hâiyye"style iki "Dâliyye"si ve "el-Lâmiyye fil-medâîhi'n-nebeviyye, el-Lâmiyyetü'l-Ûlâ" (a.g.e., s. 103-117, 233-234), "el-Kâşîdetü'l-Mudâriyye fi's-salâti alâ hayri'l-berîyye" (a.g.e., s. 274-275) ve "el-Kâşîdetü'l-hâiyye" (a.g.e., s. 275-276) adıyla evrâd olarak okunmak için nazmedilmiş kasideleri mevcuttur.

Abdurrahîm b. Ahmed el-Buraî el-Yemenî'nin *el-Kâşîdetü'l-mûniyye*'si ile Bûsîrî'nin *Kâşîdetü'l-bürde*'si arasında benzerlikler vardır. Yalın bir üslûplu yazılan kasidede nûr-i Muhammedî fikri işlenmiştir. Zamanımıza ulaşabilen şiirlerin çoğu Peygamber methine dair olan Buraî'nın bir mevlidi de bulunmaktadır. Şair bazı dizelerinde Resûl-i Ekrem'i besar üstü sıfatlarla övmesi yüzünden eleştirlenmiştir. Nebhânî antolojisinde onun 1029 beyte ulaşan çok sayıda kasidesine yer vermiştir. Bu devirde sûfi şair Emînîddin Ali b. Osman el-Erbîlî de *el-Kâşîdetü'l-fâhiyye*'siyle sûfi akımın önemli temsilcilerindendir.

Peygamber övgüsü konusunda VII. (XIII.) yüzyılın önemli temsilcilerinden biri de Ebû Abdullâh Međûddin Muhammed b. Ebû Bekir el-Vitrî el-Bâgdâdî olup 661 (1263) yılında tamamladığı *el-Kâşîdetü'l-vitriyyâ*'ı ile (vitriyye) yeni bir edebî türün öncülerinden sayılmıştır. Onun her kasidesi tekli sayı (vitr) olarak yirmi bir beyitten oluşmuş ve yirmi dokuz kasideden teşekkür etmiştir. Eser Beyrut (1910), Kahire (1324, 1344), Fas (1310, 1321) ve Bombay'da (1857, 1884, 1311, 1314, 1316) basılmış, üzerine birçok tâhîmî ve şerh yazılmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 444). İbn Ebû'l-Hadîd de es-Seb'u'l-aleviyyâ'ı ile (nşr. Yûsuf el-Bîkâî – Kabîsî Mustafa, Dîmaşk 1406/1986) bu sahanın önemli temsilcilerindendir. 611'de (1214) Medâin'de nazmedilen ve yedi uzun kasideden oluşan bu eserde Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt'i ile Abbâsî Halîfesi Nâsîr-Lidînillâh övülmüş, ayrıca Hz. Ali'ye insan üstü nitelikler atfedilmişdir. Eser üzerine birçok şerh yazılmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 497).

VIII. (XIV.) yüzyılın en büyük temsilcilerinden Şehâbeddin Mahmûd el-Halebî, *Ehne'l-menâ'iħ fî esne'l-medâ'iħ* (Kahire 1916) ve *Menâzilü'l-ahbâb ve menâzihü'l-elbâb* (nşr. Abdürrahîm Muhammed Abdürrahîm, Kahire 1989) adıyla iki divan hazırlamış olup Nebhânî'nin antolojisinde en fazla kasidesi bulunanlar arasında Sarsarî'den sonra gelir. İbn Seyyidunnâs'ın *Bânet Sü'âd nazîresiyle "Tâiyye"* ve *el-Kâşidetü'l-'ayniyye*'si vardır (Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî, I, 558-560; II, 338-340; III, 60-75). Ayrıca *Mineħu'l-midaħ*'ında (bk. bibl.) sahâbenin Hz. Peygamber'e dair şiirlerini derlemiştir. *Bûşra'l-lebîb bi-zikra'l-hâbîb* adını verdiği eseri (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 77) Resûlullah için yazılan kasidelerle şerhlerine dairdir. Peygamber'le ilgili birçok kaside yazmış olan İbn Nûbâte el-Misri'nin altı kasidesi önemlidir (Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî, I, 126-132; II, 199-206, 340-348; III, 83-89). Yoğun edebî sanatlara yer verilen kasidelerin nesîblerinde nübüvvet kavramıyla bağdaşmayan bazı ifadeler görülür. Burhâneddin el-Kirâtî de *el-Kâşidetü'l-hemziyye*'si (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4880, vr. 63-68), *Bânet Sü'âd'a* nazîre olan "Lâmiyye"si (a.g.e., III, 98-113) ve *Kâşide fî medhi'n-nebi'*yle (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1980, vr. 73-83) bu alanda önemli bir şairdir.

VIII. (XIV.) yüzyılda Peygamber methiyeleri konusunda tekelliüflü eserlerin veildiği bir devreye girilmiştir. Bûşri'nin *Kâşidetü'l-bürde*'sinden ilham alınmakla birlikte onun tekelliüflü sakim bir taklidi olarak ortaya konan ve "bedîyye" adı verilen bu medih türü çeşitli şartlarla kayıtlıdır. *Kâşidetü'l-bürde* ise her beyitte en az bir bedî sanat icrası şartını taşımadığı için bedîyye türünden sayılmaz. Bu şartların tamamını, *el-Kâfiyetü'l-bedîyye* adını verdiği ve 151 bedî sanat icra ettiği 145 beyitlik bedîyyesiyle Safiyyüddin el-Hillî gerçekleştirdiğinden türün gerçek anlamda oncusu kabul edilmiştir. XIV. (XX.) yüzyılın başlarına kadar 100'ün üzerinde bedîyye yazılmış, daha sonra şiir sanatında meydana gelen anlaşılış değişikliği sebebiyle terkedilmiştir (bk. BEDÎ-İYYÂT). İbn Hicce'nin kendi bedîyyesine şerh olarak hazırladığı *Hizânetü'l-edeb*'ı türle ilgili zengin örnekler içeren bir edebiyat hazinesidir. Bedîyye müelliflerinden Şa'bân el-Âsârî, en büyüğü 400 beyit olan ve 240 edebî sanat içeren üç manzume kaleme almıştır. İslâm edebiyatından etkilenen hîristiyan nâzîmlar da XII. (XVII.)

yüzىyldan itibaren Hz. İsâ için bedîyyeler yazmışlardır.

IX. (XV.) yüzyılda Resûl-i Ekrem'le ilgili şiir yazarlarının başında Şemseddin Muhammed b. Hasan en-Nevâcî, Abdülkerîm b. Dirgâm et-Tarâifi ve İbn Hacer el-Askalânî gelir. Nebhânî, antolojisinde İbn Hacer'in yedi kasidesine yer vermiştir. İbnü'l-Cezerî, *Zâtü's-şîfâ' fî sîreti'n-nebiyyi'l-Muştâfâ* adlı eserinde halifeleriyle birlikte Hz. Peygamber'in sîretini nazma çekmiştir. X. (XVI.) yüzyılda "Hemziyye"si (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4961, vr. 174-184) ve *Fethu'l-mübîn fî medhi şefî'i'l-müz-nibîn*'i ile (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1890) Abdülazîz b. Ali el-Mekkî ez-Zemzemî; "Dâliyye, Tâiyye, Ayniyye, Kâfiyye, Lâmiyye" (*Bânet Sü'âd nazîresi*) ve "Mîmiyye" kasideleriyle Alâeddin b. Melik el-Hamevî; "Bâiyye, Dâliyye, Râiyye, Fâiyye, Lâmiyye, Mîmiyye" gibi kasidelerle Ebû'l-Mekârim (Muhammed b. Ebû'l-Hasan) el-Bekrî peygamber methine dair eser verenlerin başlıcalarıdır (kasideler için bk. Nebhânî, tür.yer.). XI. (XVII.) yüzyılda, *Râ'îku'l-âdâb fî medhi seyyidi'l-'Arab* adlı müstakil divanı (TSMK, III. Ahmed, nr. 2470), "Mîmiyye"si ve "Nûniyye"si ile (*Divân*, s. 6-16) Şehâbeddin İbn Ma'tûk el-Mûsevî; "Tâiyye, Hâiyye, Hâiyye, Râiyye", iki "Zâiyye" ve "Nûniyye" kasideleriyle Muhammed es-Sâlihî el-Hilâlî ed-Dîmaşķî; tanınmış "Dâliyye"siyle Abdullâh el-Hicâzî el-Halebî; "Mâksûre"si ve "Kâfiyye"siyle Şehâbeddin el-Hafâcî ve *Kâşide fî medhi'n-nebi'* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1890, vr. 36-38), "Hâiyye" ve "Ayniyye" kasideleriyle İbnü'n-Nehhâs el-Medenî sayılabilir (Nebhânî, tür.yer.).

XII (XVIII.) ve XIII. (XIX.) yüzyıllarda eser verenler arasında *Bânet Sü'âd nazîresi*, Buraî'nın kasidesine ve İbnü'l-Arif'in şîrine tahâmsîleri, İbnü'l-Fârîz'in kasidesine taşkıri, bazı müveşâhâları ve birçok şîriyile Abdülgâنî en-Nablusî ve özellikle Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî anılmalıdır. Nebhânî'nin bu alanda telîf ve derleme olarak meydana getirdiği başlıca eserleri şunlardır: *en-Nazmû'u'l-bedî' fî mevli-di's-şeffâ'* (İstanbul 1312), *et-Taybetü'l-ğarrâ' fî medhi seyyidi'l-enbiyâ'* (Beyrut 1314), *Sâ'âdetü'l-me'âd fî muvâze-neti Bânet Sü'âd* (Beyrut 1315), *Kâşidetü'l-kâvli'l-hâk fî medhi seyyidi'l-hâlk* (Beyrut 1317), *Kâşâ'idü's-sâbiķati'l-ci-yâd fî medhi seyyidi'l-'ibâd* (Beyrut 1318), *el-Mecmû'atü'n-nebhânîyye fî'l-medâ'iħi'n-nebeviyye* (I-IV, Beyrut 1320), *el-'Uküdü'l-lü'lü'iyye fî'l-medâ'iħi'l-Muhammediyye* (Beyrut 1329), *Divâ-*

nü'l-Medâ'iħi'n-nebeviyye (Beyrut 1329). Nebhânî, *el-Mecmû'atü'n-Nebhânîyye fî'l-medâ'iħi'n-nebeviyye* adlı dört ciltlik eserinde başlangıçtan XIV. (XX.) yüzyıla kadar kaleme alınan peygamber övgülerinden yaptığı seçmeleri toplamıştır. Bu antolojide otuz dokuz sahâbîye ait 461 beyite 213 şaire ait 25.066 beyit bulunmaktadır. İbn Seyyidunnâs, *Minâhu'l-midaħ* adlı antolojisinde on ikisi kadın olmak üzere 198 sahâbînin övgü ve mersyesine yer vermiştir.

Mevlid türü manzumelerin de Peygamber methiyeleri arasında önemli bir yeri vardır. Bu manzumeler Resûlullah'ın güzel ahlâk, sıfat ve erdemleriyle övülmlesi açısından bir medih çeşidi olduğu gibi onun hayatını, vefatını, mûcizelerini anlatmaları sebebiyle birer muhtasar siyer mahiyetindedir. Vefat edenin arkasından ağlamayı yasaklayan hadislerin tesiriyle olmalıdır ki Resûl-i Ekrem için nazmedilmiş mersiyeler genellikle kısa ve beklenenin aksine azdır. Ancak onun vefatından sonra kaleme alınan methiyelerin birçoğunda mersiye özellikleri de bulunur. Bilhassa Hz. Peygamber'le birlikte Ehl-i beyt'in de övüldüğü Kümeyt el-Esedî, Dîbil el-Huzâî, Şerîf er-Radî, Mîhyâr ed-Deylemî gibi şairlerin Şîa'yı hatırlatan övgülerinde bu husus açık biçimde görülür. Resûl-i Ekrem'e dair en çok mersiye yazan şair Hassân b. Sâbit'tir. Onun dört "Dâliyye"siyle bir "Râiyye"si ve "râ" kafiyeli iki beyti bu konuya dairdir (*Divân*, s. 54-59, 63, 64). Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in vefatından duyduğu derin üzüntüyü etkili bir üslûpla dile getirdiği gibi onun anılarını barındıran yerleri de zikretmiş, ahlâkî erdemlerini ve fizikî özelliklerini tasvir etmiştir. Hz. Ömer hûznunu dile ge-

Abdülfettah Efendi'nin celi sülüs "Âh ya Muhammed" levhası (Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonu)

tirdiği sekiz beyitlik "Ayniyye"yi yazmıştır (İbn Seyyidünnâs, s. 183). Hz. Fâtima da derin acısını toplam dokuz beyitlik üç kitasında dile getirmiştir (a.g.e., s. 358). Lebîd b. Rebîa "Lâmiyye"sında Hz. Peygamber'i yüce sıfat ve erdemlerle övrenen hüznünü de ifade etmiştir (a.g.e., s. 280-281). Bunlardan başka Resûlullah'ın halaları Safiyye, Ervâ ve Âtike ile amcasının kızı Hind bint Hâris b. Abdülmuttalib ve Hind bint Üsâse, Âtike bint Zeyd, âzatlısı Ümmü Eymen'e ait bazı beyit ve kitalar verilmekte (İbn Sa'd, II/2, s. 94-98), Hz. Ebû Bekir, Osman, Ali, Kâ'b b. Mâlik, Abdullah b. Üneys, Ebû Züeyb el-Hüzelî, Mücîfiye b. Nu'mân el-Atekî'ye de bazı kita ve beyitler nisbet edilmektedir (Ahmed Kütü, LXIII/2 [1988], s. 229-236).

Modern ve çağdaş Arap edebiyatı döneminde Hz. Peygamber'le ilgili lirik, sembolik, serbest ve mensur şiir, senfoni şiiri, marş, tiyatro ve temsil şiiri, destan vb. türlerde birçok eser kaleme alınmıştır. Muhamfazakâr akıma mensup şairler Resûlullah'ın fiziki ve mânevî nitelikleriyle ahlâki erdemleri üzerinde durmuş, ayrıca şarkiyatçıların kendisine ve İslâm'a yönelik iftiralarına cevap vermiştir. Bu akıma mensup şairlerin başlıcaları Mahmud Sâmi Paşa el-Bârûdî, Ahmed Şevki, Yûsuf en-Nebhânî, Ahmed Muhamrem, Abdüllâatif es-Sayrafî, Muhammed Abdülmuttalib, Ma'rûf er-Rusâfî, Azîz Abaza, Kâmil Emîn, Abdullah Tayyib, Sâvî Şa'lân'dır.

Yenilikçi şairler ise eserlerinde daha çok Resûl-i Ekrem'i vesile edinerek çağdaş sorunları dile getirmiştirler. Bunlar Mahmûd Hasan İsmâîl, Âmir Buhayrî, Mahmûd Guneyyîm, Muhammed Abdülganî Hasan ve Apollo grubu şairleri, Abdurrahman Şükîr ve Abbas Mahmûd el-Akkâd'in öncülük ettiği Divan grubu (Medresetü't-tecdîd/el-Mezhebî'l-cedîd) şairleri, sembolistler, serbest şiir, mensur şiir ve tef' ile şiiri mensuplarıdır. Cezayir'in Fransızlar, Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi, Osmanlı Devleti'nin dağılması ve hilâfetin kaldırılması, 1967 hezimetiyle yahudilerin Filistin topraklarına girmesi, Arap ve İslâm ülkelerinde emperyalizmin tahribatı neticesinde Arap ve İslâm dünyasının parçalanmış, ezilmiş hâli yenilikçi şairleri eski şanlı tarihî devirleri tekrar yaşıtmaya vesile olacak bir kurtarıcı model ve millî kahraman tasvirine yönelmiştir. Özellikle Arap milliyetçisi şairlerle hristiyan Arap şairleri, Hz. Muhammed'i temel vasfi olan nübüvvetinden ön-

ce millî kurtarıcı, millî kahraman ve sosyal reformcu yönleriyle ele almışlardır. Gerçeklestirdiği sosyal adalet ve reform sebebiyle Ahmed Şevki (*Divân*, I, 34-35), Yemenli Abdülaçiz el-Mukâlîh (*Divân*, s. 141-144) ve Zeyneb Azb (*Bûrdetü'r-Resûl*, s. 58-59) gibi şairler Resûl-i Ekrem'i "sosyalistlerin önderi ve babası" olarak nitelemişlerdir.

Modern dönemde Resûlullah'ın methî konusunda tasavvufî şairler bir dereceye kadar zayıflamış, nûr-ı Muhammedî ve kutub nazariyeleri daha makul ve tutarlı ifadelere kavuşmuştur. Yine de tasavvufî akımın geleneksel görüşleri Abdullah Tayyib'in "Su'dâ" kasidesinde (*Bânet Râme*, s. 293-296), Mısırlı şair Mahmûd Hasan İsmâîl'in "Maa'n-nûrî'l-a'zam" adlı serbest şiirinde (*Nehrü'l-hâkîka*, s. 190-195) ve yine Mısırlı şair Ahmed el-Muhaymir'in 1947'de ödüllü alan "Muhammed Mu'cîzü'l-vûcûd" kasidesinde ele alınmıştır. Ancak tasavvufî akımın en büyük temsilcisi olan Bûsîrî'nin *Kâsîdetü'l-bûrde*'sının tesiri bu devrede de devam etmiş, ona modern bir anlayışla nazîre ve taşîr yazarları olmuştur. Mahmud Sâmi Paşa el-Bârûdî'nin *Keşfî'l-ğumme fî medhi seyyîdi'l-ümme'si*, Ahmed Şevki'nin *Nehcû'l-Bûrde'si*, Ahmed el-Hamlâvî'nin *Minhâcû'l-Bûrde'si*, Zeyneb Azb'in *Bûrdetü'r-Resûl*'ü ve Abdülaçiz Muhammed Bey'in *Taşîrü'l-Bûrde'si* bunlardan bazilarıdır.

Şia şairlerinin de modern çağda daha makul bir çizgi izledikleri söylenebilir. Bu özellik Batı kültürünün etkisinde kalan Lübnan Şâsi'sında daha belirgindir. İbrâhim el-Berrî'nin *Li'n-nebiyyî ve âlihî adlı divanı* ile "Hükûmetü'n-nebi" adlı kasideinde bu değişimi görmek mümkündür. Kendini Ehî-i beyt şairi olarak tanıtan Mahmûd Cebrîn "el-Likâü'l-evvel" kasidesinde (*Divânü şâ'iri Âli'l-beyt*, s. 25 vd.) olduğu gibi kadîm Şia görüşünü sürdürüler de vardır.

Modern dönemde birçok şair Resûl-i Ekrem'i sevilen, yüksek ahlâki erdemlere sahip bir peygamber ve en üstün sıfatları kendinde toplayan kâmil insan olarak tasvir etmiştir. Emîr Şekîb Arslan, Ma'rûf er-Rusâfî, Cezayir'in işgalî sebebiyle Emîr Abdülkâdir el-Cezâîrî, Mısır'ın işgalî sebebiyle Hifnî Nâsîf, Ahmed Şevki, Hâfîz İbrâhim, Ahmed Muhamrem, Ahmed el-Kâşîf, Abdülmuhîsin el-Kâzîmî, Resûlullah'ı millî kahraman ve millî kurtarıcı gibi niteliklerle anmakta bir sakınca görmemişlerdir. Özellikle Mahmûd Dervîş, Ali Hâsim Reşîd gibi Filistinli şairlerin çoğu Hz.

Peygamber'in yalnız bu yönünü ele almıştır.

Arap kökenli hristiyan edip ve şairler Hz. Peygamber için, birbiriley boğuşan ve çağın gerisinde kalan Araplar'ı barıştırıp birleştiren, yüksek bir millet ve devlet hâline getiren sosyal reformcu portresi çizmiş, bu konuda Batılı edip ve şairlerle aynı görüşü paylaşmıştır. Mısırlı Nazmî Lükâ'nın "Vâ Muhammedâh", "Muhammed: er-Risâle ve'r-resûl", "Ene ve'l-İslâm"; Lebîb er-Riyâşî'nin "Nefsiyyetü'r-Resûlî'l-Arabi"; Halîl İskender el-Kibrîşî'nin "Da'vetü nasâra'l-Arab li'l-İslâm"; Halîl Cum'a et-Tuvâlî'nin "Tahte râyeti'l-İslâm"; Nasrî Selheb'in "Fî Hutâ Muhammed"; Arap Sosyalist Ba's Partisi genel sekreteri Mîşîl (Mîşâl) Aflakî'nin "en-Nebîyyü'l-Arabi" ve eş-Şâîrî'l-Karâvî Reşîd Selîm el-Hûrî'nin "el-Mevlidü'n-nebevi" kasideleri buna örnek olarak zikredilebilir (*Divânü'l-Karâvî*, s. 225-226, 258). Bazıları da Hz. Peygamber'e karşı övgülerini Kur'an'a ve Arap diline olan hayranlıklarını şeklinde dile getirmiştir. Cûrc Selestî'nin "Necve'r-re-sûlî'l-a'zam" (XIX [1951], s. 18), Cûrc Saydah'ın "el-Mevlidü'n-nebevi" (*Divân*, s. 332-335), Riyâz Ma'lûf'un "Yâ nebiyye'l-Arab" (*Îgamîmî'l-ħârif*, s. 109-111), Ahmed eş-Şâîrî'nin "Hubbü Muhammed" (*Divân*, s. 275-276), Muhammed Abdülmuttalib'in "Zillü'l-Bûrde" (*Divân*, s. 259) adlı kasideleri bunlardan bazilarıdır. Âîşe İsmet Teymûr, Bârûdî, Mustafa Sâdîk er-Râfiî, Sâbire Mahmûd el-İzzî ve Ömer Bahâeddin el-Emîrî gibi şairler ise Resûl-i Ekrem'e şikayet ve isteklerini arzetmiş, ondan şifaat dilemişlerdir.

Resûlullah'ın hayatı bu dönemde, ya Mısırlı Azîz Abaza'nın *Îşrâkâtû's-sîreti'z-zekîyye*'sında yaptığı gibi tasvir ve beyan yoluyla ya da İslâm âleminin soruları ile bağıntılı olarak dile getirilmiştir. Bunların bir kısmı belli olayları konu edinirken bir kısmı Yûsuf en-Nebhânî'nin *el-'Ukûdu'l-lü'lü'yye*'sında görüldüğü gibi sîreti özetlemiştir. Bu tür telîflerin bazlarında anlatım Hz. Peygamber'in dilinden sunulmuştur. Zekî Mübârek'in "Tevdiû Mekke" kasidesi (*Divânü el-hâni'l-hulûd*, s. 169-178), M. Abdülganî Ha-san'ın "Île't-Tâif" adlı tiyatro eseri (XVII [1950], s. 9 vd.), Abduh Bedevî'nin "en-Nebî ve'l-vatan" kasidesi (*Bâkatû'n-nûr*, s. 14-15) ve Salâh Abdüssabûr'un "Hurûc" kasidesi (*Divân*, I, 235-237) bunların örneklerindendir. Mekke ve Medine ile diğer mekânlara duyulan özlem de şairlerde geniş ölçüde yer almıştır. Sudanlı İbrâhim Dâvûd Abdülkâdir Fetâî'nin "Taybetü't-

Tayyibe", Sâvi Şa'lân'ın "el-Hac ve'l-hucâc", Hüseyin Mahmûd Nûreddin'in "Yâ râhilîn ile'l-Hicâz" kasideleri bu türdendir.

Hız. Peygamber'in şireti ve gazveleriyile ilgili olarak özellikle Homeros'un *İlyada* (*Iliadea*) ve *Odessea* adlı destanlarından ilham alınıp bazı destanlar da ortaya konulmuştur. Bu faaliyet, Süleyman el-Bustânî'nin *İlyada'yı* 1887'de Arapça'ya tercüme etmesiyle başlamıştır. "Melhame" ve "mutavvele" adı verilen bu manzumelerin ilki, Ahmed Şevki'nin 1894 Eylülünde Cenevre'de düzenlenen Milletlerarası Müşterikler Kongresi'nde okuduğu "Kibârû'l-hâvâdis fî vâdi'n-Nîl" adlı mutavvelesidir. Onun *Düvelü'l-'Arab* ve "uzamâ'ü'l-İslâm" adlı manzum piyesinde Resûlüllâh'ın ve İslâm'ın tarihi destanımsı bir üslûpla anlatılmıştır. Ahmed Muharrem'in *el-İlyâdetü'l-İslâmiyye / Dîvânü'mecdi'l-İslâmî*, Âmir el-Buhârî'nin *Emîrû'l-enbiyâ'*, Kâmil Emîn'in *el-Melhâmetü'l-Muhammediyye'si*, Mahmûd Halîl Hatîb'in *Büsra'l-'âşîkîn bi-bulûgi seyyidi'l-mûrselîni*'de bu tür eserlerdir. Bu dönemde tiyatro ve temsil olarak manzumeler de yazılmıştır. Muhammed Mahmûd Zeytûn'un *Milâdü'n-nebîsi* (Kahire 1367/1948), 1948'de Mîsîr Maarif Bakanlığı tiyatro eseri altın madalya ödülünü kazanmıştır. Mahmûd Hasan İsmâîl'in "Sûrâka b. Mâlik'i" de bu nevidendir. Ayrıca Abdûh Bedevî Muhammed ķâşîd sinfoni adıyla bir eser yazmıştır.

Resûl-i Ekrem'le ilgili eski şairlerin teliflerini toplayan veinceleyen birçok eser kaleme alınmıştır. Yukarıda sözü edilen ve bibliyografyada geçenlerin dışında kalan çalışmaların bir kısmı şunlardır: Yûsuf en-Nebhânî, *Efdâlu's-salavât 'alâ seyyidi's-sâdât* (Beyrut 1309); Selâhadîn es-Sibâî, *Çurretü'l-medâ'ihi'n-nebeviyye* (Kahire 1991); Muhammed Sâlim Mahmûd, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye* (Beyrut 1417/1986); Muhammed b. Sa'd b. Hüseyin, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye beyne'l-mu'tedîlin ve'l-gûlât* (Riyad 1406/1986); Salâh Id, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye min fetreti't-tekvîn ilâ merhaleti'n-nuzcî*; Enver es-Senûsî, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye fi'l-Endelüs* (doktora tezi, 1996, İskenderiye Üniversitesi).

1883-1980 yılları arasında Resûl-i Ekrem hakkında çeşitli münasebetlerle yazılan kitap, makale ve şiirlerin sayısı 800'ün üzerindedir. Bu sahada en çok telifi kaydedilenlerin başında Sâvi Şa'lân, Âmir el-Buhârî, Abdûlgânî Selâme, Abdullah Şemseddin, Muhammed Hârûn el-Hulv,

Muhammed Nâsîr Saddâm, Mahmûd Cebr, Mahmûd Hasan İsmâîl, Velîd el-A'zâmî gelmektedir (Hilmî Muhammed Kâûd, s. 559-636).

Resûl-i Ekrem'le ilgili modern dönem şirlerini bir araya getirip inceleyen başlıca eserler şunlardır: Hilmî Muhammed el-Kâûd, *Muhammed fi's-sî'i'l-hâdîs* (bk. bibl.); Sa'deddin el-Cîzâvî, *Aşdâ'ü'd-dîn fi's-sî'i'l-Mîşriyyî'l-hâdîs* (Kahire, ts. [Mektebetü nehdati Mîsr]), *el-Âmîlî'u'd-dînî fi's-sî'i'l-Mîşriyyî'l-hâdîs* (Kahire 1384/1964); Fârûk Hurşîd, *Muhammed fi'l-eğebî'l-hâdîs (mu'âşîr)* (Kahire 1378/1959); Ahmed Kemâl Zekî, *Muhammed fi'l-eğebî'l-hâdîs*; Ali Uşîr Zâyid, *İstidâ'ü's-şâşîyyeti't-türâşîyye fi's-sî'i'l-mu'âşîr* (Trablus 1978); Mâhir Hasan Fehmî, *er-Resûl fi'l-eğebî'l-'Arabiyyî'l-hâdîs* (Katar 1402/1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 23, 24, 47; Buhârî, "Enbiyâ'", 48; Meymûn b. Kays el-Aşâ, *Dîvân* (nşr. Fevzî Atavî), Beyrut 1968, s. 105; Abdullâh b. Revâha, *Dîvân* (nşr. Velîd el-Kassâb), Beyrut 1982, s. 138, 144; Kâ'b b. Zûheyîr, *Dîvân* (nşr. Hannâ Nasr el-Hittî), Beyrut 1414/1994, s. 25; Abbas b. Mîrdâs, *Dîvân* (nşr. Yahââ el-Cübûrî), Bağdad 1388/1968, s. 56-57; Ali b. Ebû Tâlib, *Nehcû'l-belâğâ* (der. Şerîf er-Râdî), Beyrut 1932, I, 31-32, 201-202, 221, 232; Kâ'b b. Mâlik, *Dîvân* (nşr. Sâmî Mekkî el-Ânî), Bağdad 1386/1966, s. 173, 198, 281; Hassân b. Sâbit, *Dîvân*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 54-59, 63, 64, 376; Humeyd b. Sevr, *Dîvân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1384/1965, s. 77-78; Si'rû'n-Nâbîga el-Câ'dî (nşr. Abdülazîz Rebâh), Dîmaşk 1964, s. 101, 210; Si'rû ibni'z-Zibâ'râ (nşr. Yahââ el-Cübûrî), Beyrut 1981, s. 36; Ferezdak, *Dîvân* (nşr. Kereem el-Bustânî), Beyrut 1400/1980, II, 178-179; Kümeyt el-Esedî, *el-Hâsimîyyât*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-mevsûât), s. 1-35, ayrıca bk. tür.yer.; İbn Sa'd, *et-Tabâkât*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), II/2, s. 94-98; Dîbil, *Dîvân* (nşr. Abdüssâhib İmrân ed-Düceyî), Beyrut 1972, s. 131-140; Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, IX, 125-126; XIV, 305; XVII, 41-43, 86-88; XVIII, 38-39; XXI, 376-377; Merzûbâni, *el-Müvesşâh* (nşr. Abdüssettâr Ferâcâ), Dîmaşk, ts. (Mektebetü'n-Nûrî), s. 90, 93; Hâkim, el-Müstâderek, Beyrut 1986, IV, 3; Şerîf er-Râdî, *Dîvân* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1368/1949, s. 215-216; Ebû'l-Haccâc el-Belevî, *Kitâbü Elif bâ'*, Kahire 1287, II, 457; Bûsîrî, *Dîvân* (nşr. M. Seyyid Kîlânî), Kahire 1393/1973, s. 49-117, 220-234, 238-249, 272-276; Sadreddin el-Basîrî, *el-Hamâsetü'l-Bâşîriyye* (nşr. Abdülmüyyed Hân), Haydarâbâd 1964, s. 119; İbn Seyyidünâs, *Minehu'l-midâh* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dîmaşk 1407/1987, s. 72-75, 145-148, 183, 271-273, 280-281, 305, 358; Zehebî, A'lâmü'n-nûbelâ', II, 134; Safedî, *el-Ğâysü'l-müseccem*, Beyrut 1395/1975, I, 33, 275; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullâh b. Abdülmuhsîn et-Türkî), Cize 1419/1998, XVII, 377-378; Abdürrâhîm el-Burârî, *Dîvân* (nşr. Hâfiż Hasan es-Suûdî), Kahire 1369/1950, s. 43-44, 51-52, 67-70, 193; Abdülazîz er-Rifâî, Kâ'b b. Mâlik, Riyad 1402/1982, s. 54-55; İbn Hicce, *Dîvân*, Dîmaşk 1929, s. 211-216; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 255; III, 148, 306, 430; V, 312; VI, 31; Makkarî, *Nefhü'l-tâbî*, I, 46; IV, 331, 468; VI, 227; İbn Ma'tûk el-Mîsrî, *Dîvân*, Beyrut 1885, s. 6-16; Abdülkâdir el-Cezâîrî, *Dîvân* (nşr. Memdûh Hakkî), Beyrut 1964, s. 13-14, 24, 131; Âîşe İsmet Teymur, *Dîvân: Hîleyetü'l-tâzâ*, Kahire 1303, s. 269-270; Ebû Zeyd el-Fâzâzî, *Dîvânü'l-vesâ'il'l-mülekebbele*, Beyrut 1319, s. 2, 8 vd.; Yûsuf b. İsmâîl en-Nebhânî, *el-Mecmû'atü'n-Nebhânîyye fl-l-medâ'ihi'n-nebeviyye*, Beyrut 1320, I-IV, tür.yer.; Mahmud Sâmi el-Bârûdî, *Kes-fü'l-ğumme fi medhi sey-yidî'l-ümme* (nşr. Muhammed Sâdîk), Kahire 1978, s. 45; Ahmed el-Kâşîf, *Dîvân*, Kahire 1332/1914, I, 1-2; Hîfni Nâsîf, *Dîvân*, Kahire 1957, s. 42-43, 56; Hâfiż İbrâhim, *Dîvân*, Kahire 1980, II, 38-42, 58-62, 144 vd.; Emîr Şekîb Arslan, *Dîvân* (nşr. M. Reşîd Rîzâ), Kahire 1354/1935, s. 146; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 443-444, 497; II, 77; Zekî Mübârek, *Dîvânü'l-hâlûd*, Kahire 1366/1947, s. 169-178; a.mlf., *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye fl-l-eğebî'l-'Arabiyye*, Sayda - Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-asriyye), tür.yer.; Abdülmuhsîn el-Kâzîmî, *Dîvân*, Kahire 1367/1948, I, 37, 269; Reşîd Seîlîm el-Hûrî, *Dîvânü'l-Kâravî*, San Paolo 1953, s. 225-226, 258; Âmir M. Buhârî, *Emîrû'l-enbiyâ'*, Kahire 1373/1954, tür.yer.; Mahmûd Cebr, *Dîvânü şâ'iri Âîli'l-beyt*, Kahire 1959, s. 25 vd.; Abdûh Bedevî, *Bâkatü'n-nûr*, Kahire 1960, s. 14-15, 25-28; C. Saydah, *Hikâyetü'l-mugterîbin*, Beyrut 1960, s. 332-335; a.mlf., *Dîvân*, Beyrut 1973, s. 105-109, 332-335; Ahmed es-Şârif, *Dîvân*, Beyrut 1963, s. 275-276; Mahmûd Hasan İsmâîl, es-Şî'r fl-l-mâ'reke, Kahire 1967, s. 52; a.mlf., *Nehrü'l-hâlikâ*, Kahire 1972, s. 190-195; a.mlf., "Yâ Muhammed", *er-Risâle*, XIX, Kahire 1951, s. 10; Abdullâh Tayyib, *Bânet Râme*, Hartum 1970, s. 293-296; Mahmûd Dervîş, *el-A'mâlî'l-kâmîle*, Beyrut 1971, s. 256 vd.; Azîz Abaza, *Îşrâkâtü's-sîretil'z-zekiyye*, Kahire 1971, s. 65-75; Salâh Abdüssâbur, *Dîvân*, Beyrut 1972, I, 235-237; Ma'rûf er-Rusâfi, *Dîvan*, Beyrut-Bağdad 1972, s. 490-491; Riyâz Ma'lûf, *Ğamâ'imü'l-hârif*, Beyrut 1974, s. 109-111; Şevki Dayf, *el-'Asrû'l-Câhili*, Kahire 1976, s. 341-342; Mişâl el-Mâqrîbî, *Emvâc ve suhûr*, San Paolo 1977, s. 264, 333-340; Abdülazîz el-Mukâlih, *Dîvân*, Beyrut 1977, s. 141-144; Hikmet Sâlih, *Nâhue âfâkî si'r İslâmi*, Beyrut 1399/1979, s. 21-38; Kâmil Emîn, *el-Melhâmetü'l-Muhammediyye*, Kahire 1399/1979, tür.yer.; Abdurrahman el-Berkûkî, *Şerhu Dîvâni Hassan b. Sâbit*, Beyrut 1983, s. 57-66, 134-139, 145-150, 220; Zeyneb Azb, *Bûrđetü'r-Resûl*, Kahire 1984, s. 58-59; Muhammed b. Sa'd b. Hüseyin, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye*, Riyad 1406/1986, tür.yer.; Muhammed b. Sa'd es-Şüveyîr, 'Abdullâh b. Revâha: *Hayatihû ve dirâse fi şî'rih*, Riyad 1406/1986, s. 153-163; Hilmi Muhammed el-Kâûd, *Muhammed şallallâhu 'alehî ve sellem fi's-şî'i'l-hâdîs*, Mansûre 1408/1987, tür.yer.; Ahmed Şevki, *Dîvân (es-Şevkiyyât)*, Beyrut 1415/1995, I, 34-35; III, 41 vd.; IV, 55; Mahmûd Sâlim Muhammed, *el-Medâ'ihi'n-nebeviyye hâtâ nihâyeti'l-şâri'l-Memlûkî*, Beyrut 1417/1996, tür.yer.; Muhammed Abdülmattâlib, *Dîvân*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-i-timâd), s. 257-259, 261-263, 309-314; M. Abdülmünîm Ha-fâcî, *Kışsatü'l-eğebî'l-mehcerî*, Kahire, ts. (Dârût-tâbâati'l-Muhammediyye), s. 264-267; M.

MUHAMMED

Abdülgânî Hasan, "el-Hicre", *er-Risâle*, XII (1944), s. 78; a.mlf., "İle't-Tâ'if", a.e., XVIII (1950), s. 9 vd.; C. Selestî, "Necv'e'r-Resûlî'l-A'zam", a.e., XIX (1951), s. 18; M. A. Muid Han, "Life of the Prophet at Macca as Reflected in Contemporary Poetry", *IC*, XLIII (1968), s. 75-91; Ahmed Küti, "Merâsi's-su'arâ' li-Resûlî'lâh", *MMLADm.*, LXIII/2 (1988), s. 215-236.

İSMAIL DURMUS

C) Fars Edebiyatı. İslâm sonrası Derî Farsçısı'nın ortaya çıkması ve olgunlaşması İran halkın İslâm'a girmesiyle paralellik arzeder. İranlılar, baştan itibaren dinî düşüncelerini Arapça'nın yanında millî dilleri olan Farsça ile ifade etmeye çalışmışlardır, bu alanda kaleme aldıkları hemen her eserde Hz. Muhammed'in hayatı aῆfta bulunmuşlardır. Böylece onun hayat hikâyesi, yaşadığı olaylar birçok telmihin ve mazmunun kaynağını oluşturmuştur. Farsça yazan müellif ve şairler, Arapça siyer ve tarih kitaplarını Farsça'ya tercüme etmenin yanında Resûl-i Ekrem'in hayatını müstakil olarak veya halife ve imamların hayat hikâyeleriyle birlikte kaleme almışlardır. Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin *Târihu'l-ümem ve'l-mülükü*, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmilî*'i gibi genel tarih kitaplarından başka İbn Hisâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'si, Vâküdî'nin *el-Meqâzi*'si, İbn Sa'd'in *et-Tabâkâtü'l-kübrâsı*, Tirmîzî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî*'si, Kâdfî İyâz'ın *eş-Şifâ*'i, Tabersî'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ı, İbn Seyyidünnâs'ın *'Uyûnu'l-eser*'i tamamen veya kısmen Farsça'ya çevrilmiştir. Hatta aslı Sanskritçe olan *Kelile ve Dimne* ile Pehlevîce olan *Vis ü Râmîn* gibi eserler Farsça'ya aktarıldığından hamdeleden sonra Hz. Peygamber'i öven cümleler ilâve edilmiştir. Doğrudan Resûl-i Ekrem'den söz eden veya geniş ölçüde onu anlatan mensur ve manzum birçok eser kaleme alınmıştır (aş. bk. [Fars Edebiyatı bölümü]).

Farsça şîrlerde Hz. Muhammed'in övgüyle anılması bir gelenektir. Ancak ilk dönem şairlerinin eserlerinde na't pek görülmez. Bu husus, şairlerin hedîye beklenisiyle daha çok zamanın hükümdarlarını ve idarecilerini methetmelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Evhadüddîn-i Enverî, Ferruhî-i Sîstânî, Unsûrî, Menûcihrî ve Ascedî gibi şairlerin divanlarında na't vb. şîrlar yer almazken Senâî, Ferîdüddîn Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-i Şîrâzî, Molla Câmî gibi mutasavvîf şairlerle Moğollar döneminde ve sonraki asırlarda yaşayan şairler Resûl-i Ekrem'in vasîflarını ve mûcizelerini anlatan şîrlar

yazmışlardır. Şairler Kur'an'a, siyer ve tarih kitaplarına dayanarak Hz. Peygamber'in güzel ahlâkını anlatmışlardır, ona karşı olan sevgilerini coşkulu kasîdelerle ifade etmişlerdir. Ayrıca Farsça manzum eserlerin çoğunda Resûlullah'ın na'tları yer alır. Na'tlarda çok defa "der na't-i Peygamber", "der na't-i seyyidü'l-mürselîn", "der na't-i Hazret-i Seyyid-i kâinât", "der na't-i Hazret-i Peygamber-i ekrem", "ender na't-i Peygamber-i mâ Muhammed-i Mustafâ", "Der sıfât-ı mi'râceş", "Der na't-i Resûl-i Ekrem", "Der menkîbet-i Hazret-i Risâletpenâh", "Ender sıfât-ı Peygamber", "Sıfât-ı ba's ve irsâl-i veý", "Fî faziletihî alâ Cebrâîl ve sâri'l-enbiyâ", "Der medh-i Hazret-i Resûl-i Ekrem", "Fî na't-i Resûlîllâh" gibi başlıklar bulunur.

Destan edebiyatının en önemli şairlerinden Firdevsî, *Şâhnâme*'sına tevhidle başladıkten sonra iki cihanda kötülükten arınıp Allah katında iyi bir adla anılmanın Peygamber'in sözlerine giden yolu bulmakla mümkün olabileceğini dile getiren na'tını yazar. Esedî-i Tûsî, *Gerşâbsnâme* adlı eserinin başında dünyanın Hz. Muhammed'in yüzüsü hürmetine yaratıldığını, isminin Allah'ın ismiyle beraber anıldığını belirtir ve onun bazı mûcizeelerini aktarır. Nâsır-ı Hüsrev'in divanında da Resûlullah'ı öven şîrleri yer alır.

Tasavvuf şîrînin önemli temsilcilerinden Senâî'nin divanında, *Hadîkatü'l-hâkîka*'sında ve diğer mesnevilerinde Resûl-i Ekrem çeşitli vasîflarıyla övülür. Cemâleddîn-i İsfahânî'nin Hz. Peygamber'i methettiği terkibibendi Fars edebiyatının şâheserlerindendir. En önemli kaside şairlerinden sayılan Hâkânî-i Şîrvânî de gerek divanında gerekse hac dönüşü mesnevi tarzında kaleme aldığı *Tuhfetü'l-'Irâkeyn* adlı eserinde Resûl-i Ekrem'i methetmiştir. Divanının başında dünyadan şîkâyet edip Resûlullah'ı övdüğü na'tta onun övgüsünden bahsetmeyen hikâyeyin hikâyeye değil kâhinlerin efsaneleri olabileceği belirtilir. Ferîdüddîn Attâr'in divanında, *Ilâhînâme*'sında, *Mantku't-ťayr*'ında ve *Muşîbetnâme*'sında Hz. Muhammed'i öven şîrlar yer alır. Nîzâmî-i Gencevî'nin *Hamse*'sını oluşturan mesnevilerin her birinde en az bir na't bulunur. Cemâleddîn-i İsfahânî de babası Cemâleddîn-i İsfahânî gibi önde gelen kaside şairlerinden olup Resûlullah'ı övdüğü terkibibendi Fars edebiyatındaki en güzel na'tlara örnek olarak gösterilir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sinin birçok yerinde Peygamber sevgisinden söz edilir. Daha çok Gü-

listân ve *Bostân* gibi eserleriyle tanınan Sa'dî-i Şîrâzî'nin âşıkane gazellerinde, hikmetli kasîdelerinde ve *Bostân*'ında Resûl-i Ekrem'i öven manzumeleri vardır. Abdurrahman-ı Câmî'nin gerek divanında gerekse *Heft Evreng* mesnevisinde na'tlar, ayrıca mûcizelerini ve peygamberlik alâmetlerini anlatan birçok şîri yer alır. Bunlardan başka Hz. Muhammed'i metheden şairler arasında Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Şeyh Fahreddîn-i Irâkî, Evhadüddîn-i Merâgî, Hâcû-yi Kîrmânî, İbn Yemîn-i Tuğrâî, Selmân-ı Sâvecî, İbn Hüsâm, Hilâlî-ı Çağatâyi, Ehî-ı Şîrâzî, Vahşî-ı Bâfîki, Sâib-i Tebrîzî, Âşîk-ı İsfahânî, Visâl-i Şîrâzî, Dâverî-ı Şîrâzî, Sûrûş-ı İsfahânî, Yağmâ-i Cendeki, Meliküşşuarâ Sabûrî, son dönem şairlerinden Edîbü'l-Memâlik Ferâhânî, Muhammed İkbal, Meliküşşuarâ Bahâr, Emîr Fîrûzkûhî, Kâsim-ı Resâ, Abbâs-ı Şehrî, Muhammed Rîzâ Hazâîî, Abdülhüseyîn-î Ferzîn, Bânû Nûrî Gîlânî sayılabilir.

Fars edebiyatında Hz. Peygamber'in mûcizeleri ve başından geçen olaylar birçok telmihin ve mazmunun kaynağını oluşturmuştur. Hadislerin birçoğu Farsça'ya çevrilmiş veya şerh edilmiş ya da bazı şîrlerde anlamı pekiştirmiştir. Ayrıca Kur'an'da Resûl-i Ekrem'den bahseden âyetlere ve onunla ilgili kutsî hadislere sıkça atıfta bulunmuştur: Peygamber'in nur saçmasına ve feyzî bahsetmesine işaret eden ve ona mahsus olan cerağ, ümmî olması, Sevr mağarasında Ebû Bekir ile gizlenmesi, örümceğin mağaranın kapısını örmesi ve güvercinin oraya yumurta bırakması (bu hikâyeden gar, yâr-ı gar, târ-ı ankebût, kebûter gibi telmihler Fars şîrînde çokça kullanılmıştır), keçi yavrusu ve timsah / kertenkelenin peygamberliğine şâhâdet etmesi (Ferîdüddîn Attâr, beyit 304), müslümanların önce yenilip ardından zafer elde ettikleri Huneyn Gazvesi, ayın yılmasi (a.g.e., beyit 332), taşın konuşması ve kumun / çakıl taşının tesbih etmesi (a.g.e., beyit 306; Mevlânâ, I, beyit 2154-2160; Sa'dî-i Şîrâzî, s. 702), mi'râc, Hannâne sütununun ağlaması (Attâr, beyit 370; Mevlânâ, I, beyit 2113-2119; III, beyit 1017), cin gececi (Ferîdüddîn Attâr, beyit 302), Hz. Ali'nin namazını kılması için güneşin geri döndürmesi (a.g.e., beyit 332), yahudilerin taşla Peygamber'in dişini kırmaları (Hâkânî-i Şîrvânî, s. 239, 247), siyah saçlarını taraması ve iki tarafa ayırması (a.g.e., s. 9, 311; Ferîdüddîn Attâr, beyit 1509), sırtında bulunan nübvvet mührü (Enverî, s. 474) gibi.